

S. PALWANOV "DALA ÁRMANLARI" A KAPELLASÍNÍN MUZÍKATANÍW SHÍLÍQ
KÓZQARASTAN TALQÍLAWÍ

Charshemov Jamil Allaberdiyevich – *docent w.w.a.*

jamilcarshemov@gmail.com

Ózbekstan mámleketlik konservatoriyası Nókis filiali
"Ulıwma kásiplik hám sociallıq gumanitarlıq pánler" kafedrası

МУЗЫКОВЕДИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ А КАПЕЛЛЫ С. ПАЛВАНОВА «СТЕПНЫЕ МЕЧТЫ»

Чаршемов Жамил Аллабердиевич – *И.о. доцента*

кафедры «Общепрофессиональные и Социально - гуманитарные дисциплины»

Нукусского филиала Государственной консерватории Узбекистана.

A MUSICOLOGICAL ANALYSIS OF S. PALVANOV'S "STEPPE DREAMS" A CAPPELLA

Charshemov Jamil Allaberdiyevich – *Acting Associate Professor*

State Conservatory of Uzbekistan Nukus Branch

"General Professional and Social-Humanitarian Sciences" Department

Tayanish sózler: qaraqalpaq muzıkası, vokal talqılaw, es-moll, xoral tekstura, melodiya, a kapella, xor, dikciya.

Rezyume. Maqalada qaraqalpaq kompozitorı S.Palwanovtıń I.Yusupov sózine jazǵan "Dala ármanları" atlı a kapellası keń túrde talqılanadı. Shıǵarmanıń tonallıq, metrlik, strukturalıq, garmoniyalıq hám poeziyalıq tárepleri ilimiy usılda úyreniledi.

Ключевые слова: каракалпакская музыка, вокальный анализ, ми-бемоль минор, хоровая текстура, мелодия, а капелла, хор, дикция.

Резюме. В статье подробно анализируется произведение а капелла «Степные грёзы» каракалпакского композитора С. Палванова на слова И. Юсупова. Тональные, метрические, структурные, гармонические и поэтические стороны произведения изучаются научным методом.

Key words: karakalpak music, vocal performance, es-moll, choral texture, melody, a cappella, choir, diction.

Summary. The article provides a detailed analysis of "Steppe Dreams," an a cappella piece by the Karakalpak composer S. Palvanov, with lyrics by I. Yusupov. The tonal, metric, structural, harmonic, and poetic aspects of the work are examined from a scholarly perspective.

KIRISIW. Qaraqalpaqstanńıń professional muzıka mádeniyatı XX ásirdeń ekinshi yarımında qızǵın rawajlandı. [1.218] Bul dáwirde kompozitorlar xalıq poeziyası menen muzıkanı birlestirip, jańa janlardı ózlestirdi. S.Palwanov dóretiwshiligi sonday izlenislerdeń ájayıp kórinisi bolıp tabıladı. Onıń "Dala ármanları" shıǵarması qaraqalpaq dalasınıń lirikalıq obrazın dórt dawıslı a kapella arqalı ańlatatuǵın kórkem shıǵarma bolıp, bul kúńge shekem xor repertuarlarınıń ajıralmas bólegi bolıp keledi.

Maqalanıń maqseti - shıǵarmanı muzıkatanıw iliminiń zamanagóy metodologiyası tiykarında keń túrde talqılaw hám onıń xor kórkem ónerindegi ornın belgilew.

NÁTIYJELER HÁM TALQÍLAW
Shıǵarmanı tonal hám metrik tárepten kórip shıǵatuǵın bolsaq, ol es-moll tonalında jazılǵan. Bul tonal sezimtalıqtı hám tolqınısı, armanlı

kewil-kúydiń muzikalıq ańlatpasın támiyinleydi. Es-dur tonallıǵı qaraqalpaq xalıq namasındaǵı tábiyiy intonaciyaǵa jaqın bolǵanlıqtan, avtor onı sezinge bay lirikada kóbirek qollanadı.

Shıǵarma 2/4 ólshemde jazılıp, saldamlı hám aqıllı júristi sáwlelentiredi. Shıǵarma dawamında metrlik birlik ózgermeydi, bul namanıń tábiyiy aǵımın támiyinleydi. Biraq sońǵı taktlerde (73-taktten baslap) 4/4 (C) metrline ótiw kórsetilgen - bul shıǵarmanı saltanatlı túrde juwmaqlaw ushın qollanılǵan dóretiwshilik usıl.

Shıǵarmanı forma hám strukturalıq tárepten kórip shıǵatuǵın bolsaq, ol strofalıq-variacyalı forma tiykarında qurılǵan. Bul forma xalıq namasına tán bolıp, kompozitor onı professional xor óneri talaplarına sáykes ózgerтип qollanǵan.

A bólimi (1–4-taktler): Soprano dawısı baslaydı, garmoniyalıq tiykar qurıladı. Tema taza, anıq hám sillabikalıq usılda beriledi.

A2 bólimi (25–48 takt): Jańa poeziyalıq obrazlar: “teńiz”, “jasıl otaqlar”, “juwsan iysisin” súwretlep, insanda ózgeshe gózzal oy payda

etedi.

S bólimi (49–72-takt): Shıǵarmanıń kulminaciyalıq bólimi. Emocional kúsheyiwdiń shıńı esaplanadı. Kompozitor bul jerde eki

formanı kórsetip beredi. S vaciya bolsa, ekinshi tárepten repriza waziypasın atqaradı.

Koda (73–74-takt): pp dinamikasında unison menen juwmaqlanadı. Tórt dawıs es-moll tonikasında birlesip, shıǵarmanı bárshe dawıslar

birdey ritmde, 4/4 ólsheminde, saltanatlı ráwishte tamamlanadı.

Shıǵarmanıń dawıs partiyaları hám teksturasın talqılaw: Soprano partiyası shıǵarmanıń baslı melodiyasın alıp baradı. Dawıs diapazonı birinshi oktava mi sesinen ekinshi oktava mi sesine shekem. Melodiya sillabikalıq usıldı qollanıp, birinshi nábette sóz mánisine xızmet etedi. “Sul-uw súy-seń me-ni dey-di sol ha-waz” - bul tema Soprano dawısında berilgen melodikalıq sıziqtıń úlgisi. Alt partiyası Sopranoǵa kóbinese terciya yaki seksta aralıǵında parallellikti qurap, garmoniyanıń tiykarǵı funkciyasın atqaradı. Alt

Sopranonı tákirarlamaydı, bálki onı tolıqtırıp, shıǵarmanıń tembr baylıǵın arttıradı.

Tenor partiyası melodikalıq aktivliginiń joqarılaw dárejesine iye. Geypara taktlerde ornament sıyaqlı elementler kózge taslanadı, bul xalıq namasınıń improvizaciyalıq ruwxına sáykes keledi. Bariton partiyası garmoniyalıq bekkemlewshi, tonika hám dominant pedalları ústinde turaqlı kóteriledi. 49-takte Bariton pp dinamikası menen jeke kirisedi - bul tuńlawshıda jańasha túsiniw kútiliwin payda etedi.

Dinamikalıq reje hám atqarıwshılıq talapları: Shıǵarmanıń dinamikalıq rejesi tolqın principine sáykes islep shıǵılǵan. Baslanıwınan sońǵı akkordqa shekem dinamika tórt márte ósínkirep-páseyedi: mp (1-takt) → mf (9-takt) → p (25-takt) → mp (33-takt) → p (49-takt) → pp (73-takt).

Atqarıwshılar ushın tiykarǵı talap - Soprano melodiyasın saqlaw, Bariton hám Tenordıń garmoniyalıq súyew bolıwı. 73-takttegi unisonda erterek pp-ǵa ótiw arqalı dawıslardıń tolıq birigip shıǵıwına erisiw kerek. Temp - $\text{♩} = 76-84$. Diktciyada qaraqalpaq tiliniń fonetikalıq ózgesheliklerin (ǵ, ń, ı dawısları) durıs ańlatıw áhmiyetli. Garmoniyalıq til hám milliy ózgeshelik: Shıǵarma funkcional major garmoniyası tiykarında dúzilgen. [2.390] Biraq onıń menen birge qaraqalpaq xalıq muzıkasınıń intonaciyalıq dástúrlerin kóriwimizge boladı. Garmoniyada T → S → D → T klassikalıq kadenciyları kóp qollanıladı. Finalda (73-76-taktler) tema unisonda juwmaqlanadı. Bul xalıq muzıkasınıń ásirlik dástúri. Sóz benen muzıkanıń baylanısı sıpatında “Qubaǵaz” obrazı Soprano dawısınıń melodiyası; “kók teńiz” astında p dinamikası hám keńislik sezimi; “jasıl otlaqlar” shaqta mayısqaq ritm; “juwsannıń iyisi” waqtında xordıń jumsaq sozılmalǵı fakturasın kóriwimizge

boladı. Poetikalıq mazmun hám muzıkanıń baylanısı: I.Yusupov qálemine tiyisli bul tekst - qaraqalpaq dalasınıń tábiyǵıy baylıǵınıń allegoriyalıq súwretleniliwi. qosıq mazmunı úsh tiykarǵı obrazdan ibarat: 1) quslar tábiyatı (qubaǵaz, aqsham qus jolı); 2) jerdiń baylıǵı (jasıl otlaqlar, merwert suwlı teńiz, juwsannıń iyisi); 3) muhabbat hám arzıw (súyiw, lázzetke bóleymen, janım). Bul úsh obraz muzıkada dál ózindey úsh dinamikalıq tolqın menen úylesken.

Kulminaciya bóliminde (49-72 takt) “Hár bir baqanshaqtıń ishinen saǵan, Sazın tıńlataman pútkil dúnyanıń” qatarlarında muzıkanıń emocional kúshi shıńına jetedi. Bul tıńlawshı sanasında dúnya menen adamnıń birligin ańlatadı.

JUWMAQLAW. “Dala ármanları” shıǵarması - S.Palwanovtıń dóretiwshilik stilin tolıq kórsetip beretuǵın lirikalıq xor miniatyurası. Onda: qaraqalpaq xalıq poeziyasınıń oyılı kórkem obrazları; Evropanıń professional xor jazıw texnikası; milliy intonaciyalıq sistemanıń qollanılıwı - organikalıq birlikte juwmaqlanǵan.

Shıǵarma pedagogikalıq hám koncertlik repertuar ushın teń dárejede jaramlı. Onı tereńnen úyreniw qaraqalpaq professional muzıka mádeniyatı tariyxın kompleksli anıqlawǵa úles qosadı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Mambetov J. Qaraqalpaq muzıkası tariyxı. – Nókis: Qaraqalpaqstan, 2003. – 218 b.
2. Yusupov I. Shıǵarmalar jıynaǵı. – Nókis: Qaraqalpaqstan, 2005. – 312 b.
3. Palvanov S. Vokal shıǵarmalar jıynaǵı. – Nókis: Bilim, 1998. – 96 b.
4. Sposobin I.V. Muzikalıq forma. – Moskva: Muzıka, 1980. – 328 s.
5. Dubovskiy I., Evseev S., Sposobin I., Sokolov V. Garmoniya sabaqlıǵı. – Moskva: Muzıka, 1965. – 390 s.
6. Krasnoshchekov V.I. Xortanıw máseleleri. – Moskva: Muzıka, 1969. – 299 s.